

WENDY HOLDEN

Äidiksi .. KESKITYSLEIRILLÄ

KOLME SELVIITYMISTARINAA

Minerva

Äidiksi keskitysleirillä

WENDY HOLDEN

Äidiksi
KESKITYSLEIRILLÄ
KOLME SELVIITYMISTARINAA

Englannin kielestä käänttänyt
Maikki Soro

minerva
MINERVA KUSTANNUS OY
HELSINKI

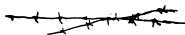
Englanninkielinen alkuperäisteos
Wendy Holden: Born Survivors
Copyright © Wendy Holden 2015
First published in Great Britain in 2015 by Sphere,
an imprint of Little, Brown Book Group

Suomenkielinen laitos
© Minerva Kustannus Oy, Helsinki
Suomennos Maikki Soro
Ulkoasu Täitöpalvelu Yliveto Oy
ISBN 978-952-375-053-1
Painettu EU:ssa, 2020

*Joskus pelkkä elossa pysyminen
on osoitus rohkeudesta.*

– Seneca

Tämä kirja on omistettu kolmen äidin rohkeudelle ja sinnikkyydelle sekä heidän lapsilleen, jotka syntyivät maailmaan, joka ei halunnut heidän elävän.

Näiden selviytyjien tarinat on koostettu huolellisesti heidän omista muistelmistaan. He ovat tallentaneet ne kirjeisiinsä, kertoneet niistä omalle perheelleen sekä historioitsijoille ja muille tutkijoille vuosien mittaan. Tapahtumien paikkansapitävyys on pyritty varmistamaan huolellisen tutkimustyön ja muiden – elävien ja edesmenneiden – todistajien lausuntojen avulla.

Aina kun on ollut mahdollista, kertomusten todenperäisyys on vahvistettu riippumattomien todistajien, arkistoaineiston ja historiallisten todisteiden avulla. Niistä tapahtumista ja keskusteluista, joita asianomaiset henkilöt eivät ole muistaneet tarkasti tai joista on kerrottu vuosien varrella vain vähäisesti varioiden, kirjassa esitetään käytävissä oleviin tietoihin perustuva yhteenveto; on mahdollista, ettei se vastaa kaikilta osin toisten aikalaisten muistikuvaa.

SISÄLLYS

JOHDANTO	9
1. PRISKA	10
2. RACHEL	39
3. ANKA	71
4. AUSCHWITZ-BIRKENAU	117
5. FREIBERG	157
6. JUNA	197
7. MAUTHAUSEN	227
8. VAPAUTUS.....	253
9. KOTIINPALUU	277
10. JÄLLEEN YHDESSÄ	315
<i>VAHVUUSLASKENTA.....</i>	<i>325</i>
<i>TEKIJÄN KIITOKSET .....</i>	<i>328</i>
<i>KIRJALLISUUS JA LÄHTEET .....</i>	<i>335</i>

JOHDANTO

Kiitämme sydämellisesti Wendy Holdenia, joka kirjoitti äideistämme suurella myötätunnolla ja selvitti voimiaan säästämättä heidän raskaat sota-ajan kokemuksensa. Hänen tutkimustyönsä ei ainoastaan antanut meille uutta tietoa vaan myös lähensi meitä kolmea ”lasta” niin, että meistä tuli kuin oikeat sisarukset. Tästä olemme syvästi kiitollisia.

Olemme myös iloisia, että Wendy nosti tutkimuksissaan esiin Horní Břízan tšekiväestön epäitsekkään toiminnan. Nämä ihmiset tekivät kaikkensa toimittaakseen ruokaa ja vaatteita äitiemme ja kahden muun leirin vangeille, joita oltiin viemässä ”kuolemanjunalla” Mauthausenin keskitysleirille. Lisäksi Wendy selvitti ja kuvasi ihailtavan perusteellisesti Yhdysvaltain maavoimien 3. armeijan 11. panssaridivisioonan toimintaa – yksikön, joka oli suurelta osin vastuussa Mauthausenin vankien vapauttamisesta ja siitä, että äitimme saivat uuden elämän. Samoin me kolme.

Äitimme olisivat ylpeitä tietäessään, että heidän tarinansa on vihdoin kerrottu kokonaisuudessaan. Kullekin heistä on omistettu kolmasosa tästä uskomattomasta kirjasta, joka juhlistaa hienolla tavalla 70. syntymäpäiväämme ja sodan loppumisen 70. vuosipäivää.

Kiitos Wendy – uusi kunniasisaremmme. Synnyimme sellaisen hallinnon aikana, jonka tavoitteena oli murhata meidät, mutta kohtaloksemme tulikin kuulua viimeisten holokaustista selvinneiden joukkoon.

Keväällä 2015

Hana Berger Moran

Mark Olsky

Eva Clarke

1 PRISKA

”Sind Sie schwanger, fesche Frau?” [Oletteko raskaana, kaunokainen?] Priska Löwenbeinovan SS-inkviittori kysyi hymyillen. Mies seisoj jalat harallaan ja katseli häntä kiinnostuneena kuin oikeuslääkäri rikollista.

Tohtori Josef Mengele oli pysähtynyt 28-vuotiaan slovakialaisen opettajan eteen, joka seisoj alasti ja häpeästä vapisten avoimella paraatikentällä muutamia tunteja sen jälkeen, kun hänen junansa oli saapunut Auschwitz-Birkenaun keskitysleiriin. Oli lokakuu 1944.

Hädin tuskin 150-senttinen Priska näytti ikäistään nuoremmalta. Hänen ympärillään seisoj viitisensataa muuta alastonta naista, joista vain harvat tunsivat toisensa. Kaikki olivat Priskan tavoin juutalaisia ja järkytyksestä suunniltaan. Heidät oli kuljetettu keskitysleirille kodeistaan natsien miehittäämästä Puolasta ja muualle Eurooppaan perustetuista ghettoista jopa viidenkymmenenviiden vaunun pituisilla tavarajunilla, joiden jokaiseen vaunuun oli sullottu kuusikymmentä vankia.

Heti heidän saavuttuaan henkeään haukkoen pahamaineiselle asemalaturille keskelle natsien tehokkainta tuhoamisleirikompleksia, joka tunnettiin yhteisnimellä Auschwitz, joka puolelta oli kaikunut komentoja – ”Raus!” [Ulos!] tai ”Schnell, Judenschwein!” [Vauhtia, juutalaissika!]

Tulokkaita paimensivat kaaoksen ja hälinän keskellä ilmeettömät luotovangit likaisissa raidallisissa asuissaan tönien heitä kivisellä pihamaalla SS-upseerien seisoskellessa moitteettomissa univormuissaan ja verikoirien tempoillessa hihnoissaan. Kukaan ei ehtinyt etsiä omaisiaan, sillä miehet erotettiin saman tien naisista ja lapset työnnettiin samaan joukkoon sairaiden ja vanhusten kanssa.

Niitä, jotka eivät jaksaneet seisoa tai joiden jäsenet olivat kangistuneet heidän matkustettuaan useita päiviä ahtaissa, tukahduttavissa vaunuissa, tönittiin kivääreillä tai hakattiin piiskoilla. Kylmänpösteän ilman halkaisivat sydäntä särkevät huudot: ”Lapseni! Minun pikkuiseni!”

Karkotettujen pitkien rivistöjen edessä häämötti kaksi matalaa punatiilirakennusta, ja kummankin päällä oli jyhkeä savupiippu, josta tulvi mustaa, öljyistä savua lyijynväriselle taivaalle. Harmaan ilman täytti kamottava, kuvottava haju, joka löyhkäsi sieraimissa ja tunkeutui kurkkuun.

Kymmenet perheestään ja ystävistään erotetut nuoret naiset, nuorimmat teini-iässä ja vanhimmat viisissäkymmenissä, ajettiin kapeaan käytävään, jota reunustivat samanlaiset sähköaidat kuin koko suunnatonta leiri-alueetta. Järkytyksestä puhumattomat naiset törmäilivät toisiinsa, kun heitä paimennettiin savupiippujen ja useiden syvien lampien ohitse, kunnes he tulivat koivikon keskellä sijaitsevan kookkaan yksikerroksisen vastaanotto-rakennuksen – ”saunan” – eteen.

Täällä heidät tutustutettiin tylästi keskitysleirin elämään. Ensimmäisenä toimenpiteenä heidät pakotettiin luopumaan vähistä tavaroistaan ja riisumaan kaikki vaatteensa. Yhteisen kielen puuttuessa naiset protestoivat monella eri kielellä, mutta SS-vartijat pakottivat heidät tottelemaan lyönein tai kivääreillä uhaten.

Heidät ajettiin alastomina leveää käytävää pitkin suureen huoneeseen, jossa mies- ja naisvangit parturoivat lähes kaikilta näiltä äideiltä, tyttäriä, vaimoilta ja sisarilta käytännössä jokaisen karvan heidän kehostaan saksalaisvartijoiden virnuilla vieressä.

Hiustenleikkuukoneiden tehtyä työnsä vangit, joiden oli vaikea enää tunnistaa toisiaan, marssitettiin viiden riveissä ulos paraatikentälle. Siellä he odottivat paljain jaloin kylmässä ja märässä savessa toista tuntia ennen seuraavaa ”valintaa” (Selektion), josta vastaava mies tunnettiin myöhemmin Auschwitzin ”kuolemanenkelinä”.

Tohtori Mengele oli pukeutunut huolitellusti napakasti istuvaan harmaanvihreään univormuun, jonka kaulusta koristivat kiiltävä SS-merkki ja hopeiset pääkallot ja joka piteli kädessään vaaleanruskeita, liioitellun pitkävartisia nahkahansikkaita. Hänen ruskea tukkansa oli suittu taakse hiusöljyllä, ja hän heilautteli hansikkaitaan huolettomasti oikealle ja vasemmalle kävellessään rauhallisesti rivien väleissä tarkastaakseen jokaisen uuden vangin ja – ennen kaikkea – selvittääkseen, olivatko nämä raskaina.

Kun tuli Priska Löwenbeinován vuoro, tämän oli päätettävä muutamassa sekunnissa vastauksensa hymyilevälle upseerille, jonka etuhampaiden

välissä oli rako. Priska ei epäroinyt. Hän pudisti nopeasti päätään ja vastasi kielitaitoisena saksaksi: ”Nein.”

Todellisuudessa Priska oli kolmannella kuulla raskaana. Hän odotti kauan kaipaamaansa lasta miehelleen Tiborille (joka oli hänen toivonsa mukaan jossakin muualla leirin alueella) eikä osannut arvata, koituisiko totuuden kertominen hänelle tuhoksi vai pelastukseksi. Hän tiesi vain olevansa vaarassa. Hän peitteli toisella kädellään rintojaan ja toisella vähiä jäljellä olevia häpykarvojaan ja rukoili mielessään, että Mengele uskoisi häntä. Sulavakäyttöksinen SS-upseeri tuijotti vielä hetken nuoren ”kaunokaisen” kasvoja ja siirtyi sitten eteenpäin.

Tultuaan kolmannen naisen kohdalle Priskan jälkeen Mengele puristi tätä rajusti rinnasta, ja nainen kyyristyi kivusta. Kun pari pisaraa maitoa paljasti vangin olevan vähintään viidennellä kuulla raskaana, Mengele heilautti hansikkaitaan vasemmalle, ja nainen kiskaistiin rivistä ja vietiin paraatikentän nurkkaan toisten vapisevien, lasta odottavien naisten joukkoon.

Kukaan pelokkaista naisista ei vielä tiennyt, että hansikkaiden heilautus yhteen suuntaan merkitsi elämää, heilautus toiseen suuntaan jotain aivan muuta. Niiden kohtalo, jotka Mengele tänä päivänä ohjasi vasemmalle, on jäänyt tuntemattomaksi.

Josef Mengele oli tähän mennessä suurin uhka Priskan nuorelle elämälle, mutta Priska oli vielä onnellisen tietämätön tulevasta kohtalostaan. Seuraavina kuukausina hänen pelottavimmaksi viholliseksi osoittautui nälkä, koska hänen kärsimystensä päättyminen nälkäkuolemaan vaikutti todennäköisimmältä vaihtoehdolta.

Nälän serkku – jano – kidutti häntä yhtä julmasti koko keskitysleirijan yhdessä uupumuksen, pelon ja sairauksien kanssa. Raskaudesta johtuva kalvava, kiduttava ravinnontarve oli kuitenkin vähällä murtaa hänet kokonaan.

Nurinkurista kyllä, Priskaa auttoi pahimmassa nälässä muisto siitä, kuinka hän oli aikoinaan koulumatkallaan painanut nenänsä konditorian ikkunaan, astunut puotiin ja herkutellut jollakin sokerikoristei-

sella leivonnaisella, kuten murupäällysteisellä kanelikranssilla, *babkalla*. Muisto lehtevästä leivonnaisesta, josta varisi murusia hänen puserolleen, kun hän taittoi siitä palasen Zlaté Moravcen kakkupuodissa, oli kuin yhteenvedo hänen idyllisestä lapsuudestaan nykyisen Slovakian tasaval-
lan lounaiskulmassa.

Priskan kotiseutu, josta on noin sata kilometriä Bratislavaan, oli tun-
nettua kullanhuuhdonta-aluetta. Paikallisen Zlatnanka-joen nimi tulee-
kin slovakin kultaa tarkoittavasta sanasta. ”Kultainen Moravce” oli lä-
hes yhtä äveriäs kaupunki kuin sen nimestä voi päätellä. Siellä oli komea
kirkko, kouluja ja kauppakatuja, samoin kahviloita, ravintoloita ja hotelli.

Priskan vanhemmat Emanuel ja Paula Rona omistivat kaupungin
arvostetuimpiin kuuluvan kosher-kahvilan, joka oli paikallisen yhtei-
sön tärkeimpiä tapaamispaikkoja. Parhaalla paikalla keskusaukion lai-
dalla sijaitsevaan kahvilaan kuului myös viihtyisä piha. Emanuel Rona
oli huomannut huoneiston vuokrailmoituksen sanomalehdessä vuonna
1924, vähän alle nelikymmenvuotiaana. Hän halusi vaurastua ja teki
rohkean päätöksen muuttaa vaimoineen ja lapsineen Moravceen 250
kilometrin päässä olevasta Stropkovin pikkukaupungista, itäisiltä kuk-
kuloilta läheltä Puolan rajaa.

6. elokuuta 1916 syntynyt Priska oli muuton aikaan kahdeksan-
vuotias. Hän kävi kuitenkin aina tilaisuuden tullen kotiväkensä kanssa
Stropkovissa tapaamassa äidinpuoleista isoisäänsä David Friedmania,
leskimiestä, joka omisti tavernan ja joka tunnettiin purevasanaisten
pamflettien kirjoittajana.

Priska muisteli usein, että perheen kahvila Zlaté Moravcessa oli vie-
hättävä paikka, jonka hänen utterat vanhempansa ja uskollisten naisa-
pulaisten kaarti pitivät tahrattoman puhtaana. Kahvilan ylpeys oli yksi-
tyiskabinetti, *chambre séparée*, kuten Priskan äiti sitä komeasti nimitti.
Verhon takana istui kahdeksan tummapukuista muusikkoo, jotka soit-
tivat asiakkaille aina kun hän veti verhon syrjään. ”Meillä oli suuren-
moista musiikkia ja loistavia tanssijoita. Kahvilaelämä oli silloin arvos-
saan. Minulla oli aivan ihana nuoruus.”

Priskan äiti, joka oli miestänsä neljä vuotta nuorempi ja ”päättä pi-
dempi”, oli tavattoman kaunis nainen ja suhtautui perheeseensä hiljai-

sen kunnianhimoisesti. Paula Ronová – hän käytti naimisiin mentyään nimessään slovakin kielen perinteistä feminiinipäätettä *-ová* – osoittautui erinomaiseksi vaimoksi, äidiksi ja kokiksi ja oli muutenkin ”äärimmäisen kunnollinen nainen”, joka puhui vähän mutta ajatteli paljon. ”Äiti oli myös paras ystäväni.”

Hänen isänsä puolestaan oli ankara kurinpitäjä, joka puhui vaimonsa kanssa aina saksaa tai jiddiä, kun lasten ei ollut tarkoitus ymmärtää keskustelua. Priska, jonka oli nuoresta pitäen helppo oppia kieliä, ei paljastanut, että ymmärsi joka sanan. Emanuel Rona ei noudattanut uskontonsa sääntöjä kovin pikkutarkasti, mutta hänestä oli tärkeää pitää julkisivu kunnossa, joten hän vei perheensä synagogaan aina juutalaisten tärkeimpinä juhlapyhinä.

”Minun piti ehdottomasti käyttäytyä siivosti kahvilan takia”, Priska kertoi. ”Meidän täytyi olla hyvä perhe, hyviä ystäviä ja hyviä omistajia, tai meille ei olisi tullut asiakkaita.”

Priska – joka sai syntymässään nimen Piroška – oli perheen viidestä lapsesta neljäs. Vanhin oli Andrej, lempinimeltään ”Bandi”. Sitten tuli Elizabeth-sisko, ”Boežka”, ja sitten Anička, jota kaikki sanoivat ”pikku-Annaksi”. Perheen kuopus oli Priskaa neljä vuotta nuorempi Eugen, jota kutsuttiin ”Janíčoksi” tai ”Jankoksi”. Häntä ennen syntynyt lapsi oli kuollut vauvaiässä.

Perhe asui Zlaté Moravcessa kahvilan takana sijaitsevassa asunnossa, joka oli niin tilava, että kaikilla lapsilla oli oma makuuhuone. Heillä oli myös suuri puutarha, joka laskeutui sen koko leveydeltä virtaavalle joelle. Urheilullinen ja ulkona viihtyvä Priska ui joessa usein ystäviensä kanssa, jotka pelasivat myös tennistä heidän puutarhassaan. Terve ja iloinen Priska, jolla oli paksut tummat hiukset, oli sisartensa tavoin suosittu tyttö. Naapuruston lapset kutsuivat häntä leikkisästi ”Piriksi”, joskus myös ”Piraksi”.

”Minusta oli aivan samantekevää, olivatko he juutalaisia vai eivät. Ystävästyin yhtä helposti molempien kanssa. En nähnyt heidän välillään mitään eroa.”

Priska kasvoi sisaruksineen ”hyvien naisten” huomassa, jotka auttoivat perhettä kotiaskareissa ja toimivat sijaisäiteinä. Perheessä syötiin hy-

vin; lähes joka aterialla oli ”elegantisti” tarjoiltua kosher-lihaa. Mehu-kasta päivällispaistia seurasi usein kahvilasta tuotu jälkiruoka. Priska piti kovasti makeasta. Hänen suosikkinsa oli wieniläinen *Sachertorte*, täyteläinen suklaakakku, jossa oli marenkia ja aprikoosihilloa.

Lapsilla ei ollut koulussa uskonnonopetusta, mutta kotona he tottuivat siihen, että perjantai-iltaisina oli hartaushetki ja heidän oli pestävä huolellisesti kätensä ennen istuutumista kauniisti katettuun sapattipöytään, jossa oli erityiset kynttilät ja hienoimmasta pellavasta valmistettu pöytäliina.

Priskan luokalla oli yli kolmekymmentä oppilasta mutta vain kuusi tyttöä. Isovain Boežka oli hänen mukaansa ”todellinen älykkö”, joka oppi kieliä kuin vettä vain. Boežka ei kuitenkaan välittänyt erityisemmin kirjoista vaan piti huomattavasti enemmän kaikesta taiteellisesta – varsinkin ompelutyöstä, jossa hän loisti taidoillaan.

Priska joutui ehkä tekemään enemmän töitä läksyjensä eteen kuin sisarensa, mutta hän oli ahkera ja oppimisesta tuli pian hänen intohimensa. Halu ymmärtää maailmaa syvällisemmin erotti hänet myös sievemmästä Anna-sisaresta, joka oli kiinnostuneempi kauniista vaatteista ja nukkeleikeistä. ”Minusta oli hienoa tietää asioita”, Priska myönsi. Kristinusko kiehtoi häntä jo varhaisesta iästä lähtien, ja koulusta päästyään hän livahtikin usein Zlaté Moravcen katoliselle hautausmaalle. Hän ihaili varsinkin sen vaikuttavia hautakiviä ja mausoleumeja ja kiinnostui aina uusista ”tulokkaista” – hän keksi heistä ja heidän elämästään tarinoita.

Paula Ronová kannusti tyttärtään opiskelemaan ja oli ylpeä, kun tämä alkoi ensimmäisenä Ronan lapsista opinnot paikallisessa oppikoulussa ja lukiossa – Janka Král’an kymnaasissa. Vuonna 1906 perustettu koulu oli viehättävä valkoiseksi rapattu kolmikerroksinen rakennus, joka sijaitsi vastapäätä hautausmaata ja kaupungintaloa. Priska oli yksi sen viidestäsadasta 10–18-vuotiaasta oppilaasta, jotka opiskelivat pakollisina aineina englantia ja latinaa, samoin saksaa ja ranskaa. Hänen sisaruksensa kävivät vain keskikoulun, paitsi Bandi-veli, joka opiskeli kirjanpitoa.

Kilpailuhenkinen Priska voitti lukuisia akateemisia palkintoja, ja

opettajat olivat tyytyväisiä hänen edistymiseensä. Heidän tähtioppi-laansa sai osakseen myös luokan poikien huomion. Nämä anoivat häneltä apua englannintehtävissä ja kerääntyivät kuuliaisesti hänen puutarhaansa, jossa hän opetti heitä. ”Minulla on pelkästään ihania muistoja Zlaté Moravcesta.”

Priskan paras koulukaveri oli tyttö nimeltä Gizelle Ondrejковиčová, jota sanottiin ”Gizkaksi”. Hän ei ollut vain kaunis vaan myös suosittu. Hän oli poliisipiirin päällikön tytär eikä läheskään yhtä ahkera kuin Priska, joten eräänä päivänä hänen ei-juutalainen isänsä tuli käymään Priskan vanhempien luona tehdäkseen heille tarjouksen. ”Jos Priska huolehtii, että Gizka saa käytyä koulunsa loppuun, te saatte pitää kahvilaa auki niin myöhään kuin haluatte.” Lisäksi he saisivat vapautuksen kaikista ylimääräisistä veroista.

Näin Ronan perheen neljäs lapsi nousi yllättäen korvaamattomaan rooliin vaatimattomassa perheyrietyksessä. Niin kauan kuin Priska toimi luokkatoverinsa epävirallisena ohjaajana, heidän kahvilansa menestyi paremmin kuin kaupungin muut kahvihuoneet. Priska hoiti velvollisuutensa hyvin tunnontarkasti, ja vaikka hänelle jäi nyt hyvin vähän aikaa seuraelämään, hän iloitsi voidessaan auttaa rakasta ystävänsä. He olivat samalla luokalla, istuivat aina vierekkäin ja lopulta valmistuivatkin samaan aikaan.

Lukion jälkeen Priska aloitti opettajan työt. Kieltenopettajan ura tuntui hänestä luonnolliselta vaihtoehdolta. Innokkaana laulajana hän liittyi myös opettajien kuoroon, joka kiersi maata esittämässä perinteisiä isänmaallisia lauluja, joista eräässä julistettiin yleästi: ”Olen slovakialainen, nyt ja aina”. Tätä sävelmää Priska lauleli mielellään koko elämänsä ajan.

Priskaa arvostettiin edelleen suuresti Zlaté Moravcessa, ja vastaan tulijat tervehtivät häntä aina ensimmäisenä – osoittaakseen kunnioitusta perinteiseen slovakialaiseen tapaan. Hänellä oli myös ihailija, eräs ei-juutalainen opettaja, joka vei hänet lauantai-iltaisina kahville, tanssiin tai paikalliseen hotelliin syömään.

Priskalla perheineen ei ollut mitään erityistä syytä pelätä mukavan elämäntyyliänsä puolesta. Vaikka juutalaisia oli jo pitkään vainottu eri

Miljoonien keskitysleirille lähetettyjen ihmisten tavoin kolme toisilleen tuntematonta naista, Priska, Rachel ja Anka, kulkivat Auschwitz-Birkenauun portista täynnä pelkoa vuonna 1944. Heillä oli pelkoonsa vielä tavallistakin suurempi syy, sillä heistä jokaisella oli salaisuus, jonka paljastuminen olisi merkinnyt välitöntä kuolemaa. He olivat raskaana.

Lukija kutsutaan seuraamaan näiden kolmen naisen uskomatonta matkaa äitiyteen. Tuo matka vei ensin Auschwitziin, jossa he kaikki joutuivat tohtori Josef Mengelen eteen, sitten orjatyöleirille, jossa Priskan raskaus paljastui. Nälkiintyneenä ja puolikuolleena hän synnytti tyttären.

Liittoutuneiden joukkojen lähestyessä saksalaiset lähettivät heidät tuhansien muiden vankien kanssa Mauthausenin kuolemanleirille Itävaltaan. Seurasi 17 päivän painajaismainen juna-matka, jonka aikana satoja vankeja kuoli. Rachel synnytti tämän matkan aikana, ja järkytys käynnisti Ankan synnytyksen Mauthausenin porteilla.

Monen tuntemattoman ihmisen rohkeuden ja hyväsydämyksen ansiosta Priska, Rachel ja Anka ja heidän lapsensa kuitenkin pelastuivat. *Äidiksi keskitysleirillä* on kolmen äidin ja kolmen lapsen uskomaton selviytymistarina, sydämeenkäyvä kertomus siitä, miten paljon rohkeutta, välittämistä, uskoa ja rakkautta voi ihmisestä löytyä myös käsittämättömän julmuuden keskellä.

Wendy Holden on englantilainen journalisti ja kirjailija, joka on julkaissut kaksi romaania ja kymmeniä tietokirjoja. Useista hänen kirjoistaan on tullut kansainvälisiä bestsellereitä.

